

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي

سوره نمل، آیه ۴۰

دانشگاه تهران
دانشکده مدیریت

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته مدیریت دولتی با گرایش سیستمها

موضوع

بررسی برخی از عوامل انگیزشی در سیره امام خمینی (ره)
در ارتباط با بسیج

این رساله در جلسه مورخ ۶۷/۶/۷ - هیئت رئیسه
با درجه و نمره (۲ - عالی) - (۱۹۱) - با افتخاد راهنما:

جناب آقای دکتر علی رضائیان

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر حسن میرزائی اهرنجانی

تحقیق و تدوین:

وجه الله قربانی زاده

۱۳۷۶

الھر
بینایر ده
كه از راه نیفتیم و
دانایر ده
كه در چاه نیفتیم

خواجه عبدالله انصاری

تقدیم به:

بیدارگر اقالیم قبله احمدی،

فریادگر اسلام ناب محمدی (ص)

مظهر وحدت،

سرچشمه جوشان الفت و محبت،

داعی الی الله و فانی فی الله،

عبد صالح خدا،

روح الله الموسوی الخمینی.

و تقدیم به :

گلگون کفنان مکتب شاهدان و شهیدان گمنام،

فرهیختگان مدرسه عشق،

و تمامی لشکریان مخلص خدا.

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس بی‌پایان خداوند حکیم را که بر بنده منت نهاد و توفیق تحقیق و پژوهش در سیره بزرگ مرد الهی حضرت امام خمینی (ره) و اصحاب ایثارگر و حماسه آفرینش را بر من ارزانی داشت. در ابتدا لازم می‌دانم از تمامی اساتید و کارشناسان و دوستانی که در انجام این تحقیق مساعدت و همکاری نموده‌اند تشکر نمایم.

از استاد گرانمایه، محقق خستگی ناپذیر و مدیر متعهد جناب آقای دکتر علی رضائیان که علیرغم مشغله فراوان و کمبود وقت، با راهنمایی‌ها و ارشادات مفید خود بنده را در انجام مراحل مختلف این تحقیق یاری نمودند سپاسگزارم.

از استاد گرانقدر و اندیشمند ژرف‌نگر جناب آقای دکتر حسن میرزائی اهرنجان که زحمت مشاوره این پایان نامه را بر عهده داشتند تشکر می‌نمایم.

و همچنین از همکاری مسئولین مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره) از جمله حجة الاسلام حاضری و آقای رحمتی، همفکری آقای حبیب میرزائی و مساعدت‌ها و زحمات آقایان محمد علی معتضدیان، مصطفی بیرشک، کورش جلالی و حسن زارع تقدیر و تشکر می‌کنم.

از پدر، مادر و همسر گرامیم که مشوق بنده بوده و صبورانه مرارت‌های دوران تحصیل و تحقیق را تحمل نموده‌اند قدردانی می‌نمایم.

وجه‌الله قربانی زاده

صفحه

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

مقدمه	۲
تشریح و بیان موضوع	۳
اهداف تحقیق	۴
اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
فرضیات تحقیق	۶
محدودیت‌های تحقیق	۷
تعریف عملیاتی واژه‌ها و اصطلاحات	۸

فصل دوم: تاریخچه

مقدمه	۱۲
خلاصه‌ای از زندگی‌نامه امام خمینی (ره)	۱۲
- انا اعطیناک الکوثر	۱۲
- اساتید	۱۴
- پیروزی انقلاب اسلامی	۱۵
- ارتحال	۱۶
- آثار و تألیفات	۱۷
آشنایی با بسیج مستضعفین	۲۰
- تعریف بسیج	۲۰
- تاریخچه تشکیل بسیج	۲۰

فصل سوم: مبانی نظری تحقیق

انگیزش	۲۴
--------	----

فهرست مطالب

صفحه

مقدمه	۲۴
تعریف انگیزش و فرایندهای آن	۲۵
اجزای تشکیل دهنده انگیزش	۲۹
نیازها	۳۰
سائق‌ها	۳۰
مشوق‌ها	۳۱
عوامل انگیزشی	۳۲
نیاز	۳۴
تعریف نیاز و ارتباط آن با انگیزش	۳۴
طبقه‌بندی نیازها	۳۴
الف) نیازهای اولیه و ثانویه	۳۴
ب) نیازهای سطح پایین و نیازهای سطح بالا	۳۷
ویژگی‌های نیازهای عالی (سطح بالا)	۳۸
دیدگاه‌های چهارگانه پیرامون انگیزش انسان	۴۰
دیدگاه سنتی	۴۰
دیدگاه روابط انسانی	۴۱
دیدگاه منابع انسانی	۴۱
دیدگاه‌های معاصر	۴۲
نظریات انگیزشی	۴۴
نظریه‌های محتوایی انگیزش	۴۷
نظریه سلسله مراتب نیازهای مزلو	۴۸

صفحه	فهرست مطالب
۴۹	- نیازهای فیزیولوژیک
۵۰	- نیازهای ایمنی
۵۱	- نیازهای اجتماعی
۵۳	- نیازهای احترام
۵۳	- دو انگیزه مربوط به احترام
۵۳	اعتبار
۵۴	قدرت
۵۴	- نیازهای خود شکوفایی
۵۷	ویژگیهای افراد خود شکوفا
۶۴	- طریق محو انگیزهای عالی
۶۵	- نظریه مشابه سلسله مراتب نیازهای مزلو
۶۶	- نقاط قوت و ضعف نظریه مزلو
۶۷	نظریه دو عاملی هرزبرگ
۶۸	الف) عوامل بهداشتی
۶۸	ب) عوامل انگیزشی
۷۰	- نقاط ضعف نظریه هرزبرگ
۷۱	نظریه ای - آر - جی آلدرفر
۷۲	- نیاز هستی
۷۲	- نیاز همبستگی
۷۳	- نیاز رشد
۷۴	نظریه نیازهای سه گانه مک کللند

صفحه

فهرست مطالب

نیاز به کسب موفقیت	۷۴
نیاز به وابستگی	۷۶
نیاز به قدرت	۷۶
نحوه ارتباط نظریه‌های محتوایی با یکدیگر	۷۸
ارتباط نظریه هرزبرگ با نظریه مزلو	۷۸
ارتباط نظریه ای - آر - جی آلدرفر با سلسله مراتب نیازهای مزلو ...	۸۰
ارتباط نظریه مک کللند با نظریه هرزبرگ	۸۱
ارتباط بین نظریات مزلو، هرزبرگ و آلدرفر	۸۱
انتقادات واره بر نظریه‌های مبتنی بر نیاز	۸۲
انگیزش در اسلام	۸۴
نظر علامه محمد تقی جعفری	۸۴
ملاک ضرورت و ارزش انگیزه‌ها	۸۴
انواع انگیزش مدیران	۸۷
انگیزش برون ذاتی	۸۷
انگیزش درون ذاتی	۸۷
ضروری‌ترین تکلیف مدیریتهای جامعه اسلامی در ایجاد انگیزش	۹۱
انگیزش و اراده آدمی	۹۱
نظرات استاد محمد تقی مصباح یزدی	۹۲
وجود نیازهای فطری در بشر	۹۲
جهت و سمت و سوی امیال و انگیزه‌ها	۹۲
ریشه انگیزه‌ها	۹۴

صفحه

فهرست مطالب

- علت رفتار ۹۵
- عامل اصلی انگیزش ۹۵
- نظریه آیت اله شهید دکتر بهشتی ۹۶
- نقش رهبر در انگیزش افراد ۹۶
- تقرب الی الله مهمترین انگیزه ۹۶
- بیم و امید (ترس و شوق) دو عامل انگیزش ۹۷

فصل چهارم: روش شناسی تحقیق

- نوع تحقیق ۹۹
- الف) از نظر هدف تحقیق ۹۹
- ب) از نظر رابطه بین متغیرهای فرضیه ها ۹۹
- قلمرو و جامعه آماری ۱۰۰
- شیوه گردآوری اطلاعات ۱۰۱
- روش تحلیل محتوی ۱۰۲
- تعریف روش تحلیل محتوی ۱۰۲
- مواردی از کاربرد تحلیل محتوی ۱۰۴
- مراحل انجام تحلیل محتوی ۱۰۵
- اعتبار و روایی ۱۰۶
- نحوه استفاده از تحلیل محتوی در تحقیق حاضر ۱۰۸
- تعیین اعتبار و روایی تحقیق ۱۰۹

فصل پنجم: تجزیه و تحلیل اطلاعات

- تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده ۱۱۲

صفحه

فهرست مطالب

۱۱۳	..... فرضیه اول
۱۱۴	..... بررسی شاخص‌های مقوله جهت‌گیری الهی
۱۲۲	..... ضریب روایی
۱۲۲	..... فرضیه دوم
۱۲۳	..... بررسی شاخص‌های مقوله نیازهای سطح پایین
۱۲۸	..... بررسی شاخص‌های مقوله نیازهای سطح بالا
۱۴۰	..... ضریب روایی
۱۴۱	..... فرضیه سوم
۱۴۲	..... ضریب روایی

فصل ششم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات

۱۴۴	..... نتیجه‌گیری
۱۵۰	..... پیشنهادات
۱۵۴	..... فهرست منابع و مآخذ

ضمائم:

۱۵۷	..... ضمیمه ۱- فهرست مضامین
۱۷۲	..... ضمیمه ۲- کددهی شاخصها و محورهاى اصلی و فرعى فرضیه اول
۱۷۴	..... ضمیمه ۳- کددهی شاخصها و محورهاى اصلی و فرعى فرضیه دوم و سوم

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

انگیزش یکی از فرآیندهای اساسی روان‌شناسی است. خیلی از افراد دلایل رفتار و انگیزش را با هم یکی می‌دانند در حالیکه دلایل رفتار خیلی وسیع‌تر و پیچیده‌تر از آن چیزی است که بتوان آن را با بحث انگیزش به تنهایی توضیح داد اما در ارتباط با مفاهیمی چون ادراک، شخصیت، نگرش‌ها و یادگیری مفهوم انگیزش به عنوان یک فرایند خیلی مهم در فهم رفتار فردی به حساب می‌آید.^۱

ظهور امام خمینی به عنوان رهبری قدرتمند و ذی نفوذ در بین تمامی اقشار جامعه یکی از پدیده‌های مهم قرن اخیر به شمار می‌رود چرا که شخصیت پیچیده و متکامل ایشان توانست میلیون‌ها تن از انسانها را به حرکت در آورد و در مسیر رسیدن به اهداف متعالی به فعالیت وا دارد. انگیزش یکی از مباحث روان‌شناسی است که می‌تواند در تبیین و توضیح دلایل ایجاد رفتار افراد نقش برجسته‌ای را ایفا نماید در این فصل بر آنیم با استفاده از نظریه‌های انگیزشی طرح تحقیقی را پایه ریزی نماییم که با انجام آن بتوانیم دلایل و انگیزه‌های رفتار گروه‌هایی از مردم را که در قالب بسیج مستضعفین به فعالیت می‌پردازند و سراپا گوش به فرمان امام بوده و در راه اجرای دستوراتش سر از پا نمی‌شناسند، شناسایی نماییم. هر چند در زمینه موضوع انگیزش در سیره امام خمینی (ره) در ارتباط با بسیج تا کنون تحقیقی انجام نگرفته است، امیدواریم پژوهش حاضر طلعه‌ای باشد برای تحقیقات و پژوهش‌های بیشتر در سیره رهبر کبیر انقلاب و بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران.

۱- Fred Luthans , Organizational Behavior , fifth edition , McGraw - Hill International editions, 1989, P.230.

تشریح و بیان موضوع

نخست باید این اصل ضروری را در نظر بگیریم همه کارهای انسانی اعم از گفتار و کردار و اندیشه و حتی خودداری از کار- با وجود زمینه برای انجام دادن آن کار- همواره به وسیله انگیزه‌های مناسب بوجود می‌آید این اصل ضروری و بدیهی با عبارت مختصر چنین است:

«هر کاری که آگاهانه از یک انسان صادر گردد نیازمند اشتیاق جدی برای وصول به هدفی است که برای انسان دارای انگیزش می‌باشد»^۱ و انگیزش بیانگر آن دسته از فرآیندهای روانشناختی است که علت برانگیختگی، هدایت و تداوم اعمال ارادی هدفمند است.^۲ بطور کلی انگیزش^۳ را می‌توان حالتی در افراد دانست که آنان را به انجام رفتار و عمل خاصی متمایل می‌سازد.^۴

شیوه رهبری حضرت امام خمینی (ره) در به حرکت در آوردن میلیون‌ها نفر از انسانها بدون شک پدیده‌ای بی‌نظیر در تاریخ معاصر جهان می‌باشد. همو بود که خیل عظیم ملت مسلمان ایران را برای مبارزه با طاغوت و استقرار نظام جمهوری اسلامی به حرکت در آورد و پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی نیز اقشار مختلف مردم را در مقابل تمامی دسایس و توطئه‌های دشمنان از جمله جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بسیج نمود و بسیج مستضعفین عصاره ملت بود که افراد تشکیل دهنده آن دارای بالاترین انگیزه‌ها در اجرای فرامین امام خمینی (ره) و

۱- جمعی از علما و دانشمندان، نگاشتی بر مدیریت در اسلام، چاپ اول، تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی، سال ۱۳۷۲، ص ۱۶۵.

۲- علی رضائیان، "معمای مدیریت"، دانش مدیریت، شماره ۳۱ و ۳۲، بهار ۱۳۷۵، ص ۸۸.

۳- Motivation

۴- سید مهدی الوانی، مدیریت عمومی، چاپ هشتم، تهران: نشر نی، سال ۱۳۷۴، ص ۱۵۲.

رسیدن به اهداف نظام جمهوری اسلامی داشتند و در این راه بالاترین سرمایه - وجود و هستی - خویش را در طبق اخلاص گذاشته و با جانفشانیهای خویش صفحات اعجاب انگیز و خواندنی تاریخ را نگاشتند.

حال سؤال این است که چه عواملی در سیره امام خمینی (ره) وجود دارد که موجب برانگیختگی، هدایت و تداوم اعمال ارادی هدفمند بسیجیان می‌گردد؟ و چه چیزی باعث می‌شود تا بسیجیان اینگونه به حرکت در آیند و با انجام رفتارهای حماسی اعجاب انگیز، جهانیان را به تحسین وادارند؟ و بطور کلی چه عواملی در سیره امام خمینی (ره) وجود دارد که باعث ایجاد انگیزش در بسیجیان می‌گردد؟

اهداف تحقیق

تحقیق حاضر در پی یافتن پاسخ برای این سؤال اساسی است که چه عواملی در سیره امام خمینی (ره) وجود دارد که باعث ایجاد انگیزش در بسیجیان می‌گردد؟ پاسخگویی به این سؤال هدف اصلی تحقیق را تشکیل می‌دهد و اهداف فرعی این پژوهش یافتن پاسخ به سؤالات فرعی زیر است:

آیا وجود جهت گیری الهی و عمل بر اساس احساس تکلیف شرعی در سیره امام خمینی (ره) باعث انگیزش بسیجیان شده است؟

آیا امام خمینی (ره) به نیازهای سطح بالای^۱ بسیجیان توجه بیشتری داشته است؟

آیا امام خمینی (ره) به عوامل انگیزشی^۲ بیشتر از عوامل بهداشتی^۳ در بسیجیان توجه داشته است؟

۱- High - Level Needs

۲- Motivators

۳- hygiene Factors